

KESK-AASIA

ELi 2007. aasta Kesk-Aasia strateegia vaadati viimati läbi 2015. aastal. Strateegia eesmärk on aidata saavutada stabiilsust ja heaolu ning edendada seejuures avatud ühiskonda, õigusriiki, demokratiseerimist ning koostööd energiajulgeoleku ja energiaallikate mitmekesistamise valdkonnas. Euroopa Parlament on rõhutanud inimõiguste, hea valitsemistava ja sotsiaalse arengu tähtsust. Arengu ja demokraatia tase on selles piirkonnas väga erinev ja EL läheneb sealsetele riikidele sellele vastavalt diferentseeritult. Ettepanekut uue strateegia kohta on oodata 2019. aasta keskpaigaks.

ÕIGUSLIK ALUS

- Euroopa Liidu lepingu V jaotis: välistegevus;
- Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 206–207 (kaubandus) ja 216–219 (rahvusvahelised lepingud);
- partnerlus- ja koostöölepingud, millega reguleeritakse kahepoolseid suhteid, välja arvatud Türkmenistaniga, kellega on sõlmitud kaubandust käsitlev vaheleping. Uut laiendatud partnerlus- ja koostöölepingut Kasahstaniga kohaldatakse ajutiselt, kuni kõik ELi liikmesriigid on selle ratifitseerinud. Käimas on läbirääkimised laiendatud partnerlus- ja koostöölepingute üle Kõrgõzstani ja Usbekistaniga.

OLUKORD PIIRKONNAS

Kesk-Aasia ei ole poliitilises ja majanduslikus mõttes ühtne piirkond. Mongoolia, mida loetakse küll parlamendi klassifikatsiooni kohaselt Kesk-Aasiasse kuuluvaks riigiks, jääb oma ajalooliste, geograafiliste ja poliitiliste iseärasuste tõttu sellest piirkonnast väljapoole.

Kasahstan ja Mongoolia olid varasematel aastatel ühed kõige suurema majanduskasvuga riigid ning nad püüavad tihendada suhteid ELiga.

Mongoolia ja Kõrgõzstan paistavad silma arenenuma demokraatliku süsteemi poolest. Hiljutised arengud Kõrgõzstanis on aga üsna ebaselged ning näitavad, et demokraatlik areng ja inimõiguste olukord on haavatavad. Piirkonna teistes riikides rikutakse rohkemal või vähemal määral inimõigusi – eelkõige Türkmenistanis, mis on maailma üks kõige autoritaarsemaid riike – ning suur probleem on kohtuvõimu sõltumatuse puudumine. Usbekistanis 2016. aastal ametisse astunud uue presidendi Šavkat Mirziyojevi juhtimisel toimunud riigisiseseid muudatused, näiteks mitme poliitvangi vabastamine, peegeldavad mõningaid positiivseid arenguid. Kasahstanis lahkus

2019. aasta märtsis ametist kolm aastakümnet võimul olnud president Nazarbajev. Tulevik näitab, kas ja kuidas see Kasahstanis olukorda muudab.

Vaidluste tõttu piiride ja loodusvarade küsimustes olid Kesk-Aasia riikide omavahelised suhted viimase ajani üldiselt halvad. Usbekistanis on olukord siiski kiiresti muutunud pärast 2016. aastal toimunud riigijuhtide vahetumist. See on avanud uusi võimalusi piirkondlikuks koostööks. 2018. aasta märtsis Astanas toimunud Kesk-Aasia riigijuhtide piirkondlikule koostööle pühendatud tippkohtumine oli esimene sedalaadi kohtumine pärast 1990. aastaid. Teine tippkohtumine toimub eeldatavasti 2019. aastal Usbekistanis. Üldist muret tekitavad islami äärmusliikumiste laienemise oht ning Süüriast ja Iraagist tagasipöörduvad võitlejad. Piirkonda mõjutab endiselt negatiivselt ka Afganistanis käimasolev konflikt.

Kõik Kesk-Aasia riigid järgivad välispoliitikas mitut suunda ning püüavad saavutada tasakaalu suhetes Venemaa, Hiina, ELi ja eriti USAga. Suhted Türgi ja Iraaniga on samuti olulised. Türkmenistani alalist neutraalust on tunnustanud isegi ÜRO. Kasahstani ja Türkmenistaniga on ELil märkimisväärsed kaubandussuhted, eelkõige energiakaubanduse vallas, ja suures osas tänu tekstiiliprotokollile vastuvõtmisele, millele Euroopa Parlament 2016. aasta detsembris nõusoleku andis, on tõusuteel ka kaubandus Usbekistaniga. EL on väljendanud rahulolu Kõrgõzstani, Tadžikistani ja Kasahstani WTOsse vastuvõtmise üle.

Kasahstan on Venemaa ja Valgevenega moodustatud tolliliidu asutajaliige. 2014. aasta mais asutasid need kolm riiki Euraasia Majandusliidu, millega ühines ka Armeenia ja mis jõustus 1. jaanuaril 2015. Kõrgõzstan ühines sellega 2015. aasta mais.

KEHTIVAD JA LÄBIRÄÄKIMISJÄRGUS LEPINGUD

2015. aasta detsembris sõlmis EL laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu Kasahstaniga, millele Euroopa Parlament 2017. aasta detsembris nõusoleku andis. Lepingut on kohaldatud alates 2016. aasta maist ajutiselt ja see ootab ELi liikmesriikide parlamentides ratifitseerimist. Euroopa Liit alustas 2017. aasta detsembris Kõrgõzstaniga ja 2018. aasta novembris Usbekistaniga läbirääkimisi laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu üle. Mõlemad riigid sõlmisid ELiga partnerlus- ja koostöölepingud, mis on kehtinud alates 1999. aastast. Tadžikistan, kelle partnerlus- ja koostööleping on kehtinud alates 2010. aastast, väljendas 2018. aasta novembris huvi alustada läbirääkimisi uue kahepoolse lepingu üle. Mongoolia partnerlus- ja koostööleping ELiga jõustus 2017. aasta novembris. ELi ja Türkmenistani sidemed on praegu reguleeritud 2010. aastal sõlmitud vahelepinguga, mis käsitleb kaubandust ja sellega seotud küsimusi, kuna Euroopa Parlament seadis 1998. aastal sõlmitud partnerlus- ja koostöölepingu ratifitseerimise tingimuseks süsteemi, mis võimaldaks kontrollida Türkmenistani saavutusi inimõiguste tagamisel.

ELi [2007. aasta Kesk-Aasia strateegiaga](#), mis vaadati viimati läbi 2015. aastal, soovitakse saavutada stabiilsus ja heaolu ning edendada seejuures avatud ühiskonda, õigusriiki, demokratiseerimist ning suuremal koostööl põhinevaid suhteid energiajulgeoleku ja energiaallikate mitmekesistamise valdkonnas. Vastavalt nõukogu 2017. aasta juuni [järel dustes](#) nõutule, esitavad liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ja komisjon 2019. aastal Kesk-Aasia strateegia põhjaliku muutmise

ettepaneku, mis on kooskõlas 2016. aastal vastu võetud Euroopa Liidu üldise välis- ja julgeolekupoliitika strateegiaga. Euroopa Liidu eriesindaja Kesk-Aasias peab konsultatsioone kohalike osalejatega.

Nafta ja gaasi eksport Kasahstanist ja Türgmenistanist võib ELi jaoks tulevikus oluliseks osutada. ELi jaoks oli oluline 2014. aasta lõpus toimunud rahvusvaheliste julgeolekuabijõudude (ISAF) lahkumine Afganistanist, kuigi sinna jäi siiski veel mitu tuhat USA ja NATO sõdurit. 2013. aastal alustati ELi ja Kesk-Aasia uut kõrgetasemelist julgeolekualast dialoogi. ELil on delegatsioonid kõigis selle piirkonna riikides, välja arvatud Türgmenistanis, kus ta kavatses täieõigusliku delegatsiooni avada 2019. aastal. Hiljuti avati ELi delegatsioon Mongoolias.

Kesk-Aasia riigid saavad rahalisi vahendeid [arengukoostöö rahastamisvahendist](#): aastatel 2014–2020 on see summa 1028 miljonit eurot (eelmisel perioodil, 2007–2013 eraldati 750 miljonit eurot), mis hõlmab nii kahepoolset abi kui ka piirkonnaprogramme (360 miljonit eurot). Abi keskendub haridusele, piirkondlikule julgeolekule, loodusvarade jätkusuutlikule majandamisele ning sotsiaal-majanduslikule arengule. Kasahstan ei vasta enam arengukoostöö rahastamisvahendi kahepoolsete programmide tingimustele, kuna riik jõudis 2014. aastal kõrgema keskmise sissetulekuga riigi staatusesse, kuid tal on endiselt juurdepääs piirkondlikele programmidele. Edaspidi võib sellesse staatusesse jõuda Türgmenistan. [Demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahend](#) toimib kõigis riikides, välja arvatud Türgmenistanis, kus on väga vähe kodanikuühiskonna organisatsioone, need on halvasti korraldatud ja range kontrolli all.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

A. Vastuvõetud seisukohad (resolutsioonid)

- [2016. aasta aprillis](#) avaldas Euroopa Parlament toetust ELi Kesk-Aasia strateegiale, kuid nõudis selle täpsemat suunamist.
- Kasahstani puhul andis Euroopa Parlament 2017. aastal nõusoleku laiendatud partnerlus- ja koostöölepingule ning tunnustas 2015. aastal Kasahstani ühinemist WTOga. Parlament on ka teatanud, et kavatses poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike reformide korral kohaldada põhimõtet „rohkema eest rohkem“. [2019. aasta märtsis](#) väljendas parlament muret inimõiguste olukorra pärast Kasahstanis.
- 2010. aastal võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, et väljendada solidaarsust Kõrgõzstaniga pärast riigi lõunapiirkonnas toimunud vägivaldseid rahutusi. [2015. aastal](#) väljendas parlament muret Kõrgõzstanis koostatud valitsusväliste organisatsioonide registrite ja LGBTI „propagandat“ käsitlevate õigusaktieelnõude pärast. [2019. aasta jaanuaris](#) esitas parlament soovitusel läbirääkimiste alustamiseks uue kahepoolse lepingu üle.
- 2009. aastal andis Euroopa Parlament nõusoleku Tadžikistaniga partnerlus- ja koostöölepingu sõlmimiseks, kuid nõudis olukorra parandamist inimõiguste, korrupsiooni, tervishoiu ja hariduse valdkonnas. [2016. aastal](#) vastu võetud resolutsioonis väljendas parlament muret inimõiguste ja eriti meelsusvangide olukorra halvenemise pärast Tadžikistanis.

- Euroopa Parlament on korduvalt väljendanud muret inimõiguste halva olukorra pärast Türgmenistanis ja on seetõttu seni blokeerinud partnerlus- ja koostöölepingu jõustumise. [2019. aasta märtsis](#) esitas parlament soovitus, mida tuleks arvesse võtta enne, kui ta kaalub nõusoleku andmist.
- 2016. aasta detsembris kiitis Euroopa Parlament heaks ELi ja Usbekistani nn tekstiiliprotokolli, kuna Usbekistan oli tihedas koostöös Rahvusvahelise Tööorganisatsiooniga tegelikult kohustunud lõpetama laste tööjõu kasutamise igaaastase puuvillakoristuse ajal. [2019. aasta märtsis](#) esitas parlament soovitus, mida tuleks arvesse võtta enne, kui ta kaalub nõusoleku andmist.
- Euroopa Parlamendi seisukohad Mongoolia kohta on peamiselt olnud seotud majandusküsimustega, kuid neis on käsitletud ka riigi arengu- ja humanitaarabi vajadusi, mis on tingitud äärmuslikest kliimaoludest. [2017. aastal](#) andis Euroopa Parlament nõusoleku ELi ja Mongoolia partnerlus- ja koostöölepingule.

B. Parlamentidevaheline koostöö

Parlamentaarsed koostöökomisjonid enamiku Kesk-Aasia riikidega käivad koos igal aastal. Parlamendiliikmed vaatavad üle partnerlus- ja koostöölepingute rakendamise ning keskenduvad inimõiguste küsimustele, poliitilisele vägivallele, majandus- ja arengukoostööle ning valimisprotsessidele. Pärast Mongooliaga sõlmitud partnerlus- ja koostöölepingu jõustumist taotleb Euroopa Parlament vastava parlamentaarse koostöökomisjoni loomist. Sellega jääb Türgmenistan piirkonna ainsaks riigiks, kellel selline organ puudub. Sellele vaatamata toimuvad Türgmenistaniga parlamentidevahelised kohtumised.

C. Valimiste vaatlemine ja demokraatia edendamine

Poliitilise arengu erineva taseme tõttu ja demokratiseerimisprotsessi äärmiselt suurte erinevuste tõttu Kesk-Aasias ei ole Euroopa Parlament selles piirkonnas valimisi järjepidevalt vaadelnud.

- Tadžikistanis ja Kõrgõzstanis jälgis Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (OSCE/ODIHR) koos Euroopa Parlamendi delegatsiooniga 2015. aastal parlamendivalimisi ja Kõrgõzstanis 2017. aastal presidendivalimisi. Tadžikistani kohta olid järeldused negatiivsed, Kõrgõzstani kohta paremad.
- Kasahstan on aeg-ajalt kutsunud Euroopa Parlamenti oma valimisi vaatlema. OSCE/ODIHR on pidevalt avastanud märkimisväärsed puudusi.
- Euroopa Parlamendi delegatsioon käis 2017. aasta juunis ja juulis vaatlemas Mongoolia presidendivalimisi ja täheldas, et selles riigis on kujunemas tugev demokraatia.
- Euroopa Parlamenti ei ole kunagi kutsutud vaatlema Usbekistani ja Türgmenistani valimisi.

Fernando Garcés de los Fayos / Michal Jiráček
05/2019

